

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету

ветеринарної медицини

Микола ЦВІЛІХОВСЬКИЙ

“ _____ 2024 р.

“СХВАЛЕНО”

на засіданні кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

Протокол № 9 від 17 квітня 2024 р.

Завідувач кафедри

Вікторія ХВІСТ

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОПІ

211 «Ветеринарна медицина»

Наталія ГРУШАНСЬКА

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

спеціальності 211 «Ветеринарна медицина»

освітня програма «Ветеринарна медицина»

факультет ветеринарної медицини

Розробник: Кропивко О.М.. кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

Київ – 2024 р.

Опис навчальної дисципліни «Історія української державності»

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень		
Освітній рівень	<i>Магістр</i>	
Спеціальність	<i>211 – «Ветеринарна медицина»</i>	
Спеціалізація	<i>Ветеринарна медицина</i>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	<i>обов'язкова</i>	
Загальна кількість годин	120	120
Кількість кредитів ECTS	4	4
Кількість змістових модулів		
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	-
Форма контролю	<i>екзамен</i>	<i>екзамен</i>
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	Повний термін навчання	Скорочений термін навчання
Рік підготовки (курс)	I	
Семестр	1	
Лекційні заняття	<i>15 год.</i>	
Практичні, семінарські заняття	<i>15 год.</i>	
Лабораторні заняття	-	
Самостійна робота	<i>90 год.</i>	
Індивідуальні завдання	-	
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	<i>2 год.</i>	

1. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета: розвиток національної самосвідомості майбутніх фахівців; виховання патріотичних і морально-етичних переконань фахівця, причетності до тисячолітньої історії українського народу; набуття навичок роботи з історичними джерелами та літературою, наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку; вироблення умінь застосовувати набуті знання з історії у повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій.

Завдання: висвітлення окремих аспектів історичних процесів в контексті державотворення та формування національної ідентичності; поглиблення знань про основні періоди історії України та її місце в сучасному світі;

формування навичок аналізу й оцінювання явищ політичного розвитку українського суспільства в контексті світової історії, застосування набутих знань для прогнозування соціальних процесів, виховання свідомих громадян і патріотів України; розвиток загального уявлення та основних підходів до вивчення процесів української державності від давніх часів до XXI століття; формування світоглядної домінанти певної доби.

Набуття компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 10. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами інших галузей знань/видів економічної діяльності)

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 2. Використовувати інформацію із вітчизняних та іноземних джерел для розроблення діагностичних, лікувальних і підприємницьких стратегій.

ПРН 19. Здійснювати просвітницьку діяльність серед працівників галузі та населення.

2. Програма та структура навчальної дисципліни для:

– повного терміну денної (заочної) форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма								Заочна форма					
	ти ж ні	у с ь о г о	у тому числі					ус бо го	у тому числі					
			л	п	ла б	і н д	с.р		Л	п	лаб	ін д	с р	
1	2	3	4	5	6	7	8	9						
Змістовий модуль 1. Українська державність: витоки, форми, тенденції														
Тема 1. Вступ до курсу «Історія української державності».	1		1	-	-	-	12	13						

Тема 2-3. Генеза української державності в епоху середньовіччя: наукова полеміка. Литовсько-польський період української історії	2-3		2	2	-	-	12	16					
Тема 4-5. Козацько-гетьманська держава (сер. XVII ст. – кін. XVIII ст.)	4-5		4	4	-	-	10	18					
Тема 6-7. Відродження ідей українського національного самовизначення та державності в XIX ст. Нові тенденції в суспільно-політичному житті України на початку XX ст.	6-7			1	-	-	9	10					
Разом за змістовим модулем 1			7	7			43	57					
Змістовий модуль 2. На шляху до відродження державності (XX - поч. XXI ст.)													
Тема 8. Українська революція та альтернативи державотворення (1917-1921 рр.)	8		2	2	-	-	8	12					
Тема 9. Радянська форма державності в Україні в умовах тоталітаризму (1921-1939 рр.)	9		2	2	-	-	7	11					
Тема 10. Україна і друга світова війна: нова парадигма	10			2	-	-	8	10					
Тема 11. Зміни в політичному житті України (др. пол. 40–80-х рр. XX ст.)	11						6	6					

Тема 12-13. Особливості державотворчих процесів в незалежній Україні	12 - 13		2	2	-	-	8	12					
Тема 14-15. Україна і світ: геополітичний фактор в історичній ретроспективі. Аграрний сектор економіки України: історія та сучасність	14 - 15		2		-	-	10	12					
Разом за змістовим модулем 2			8	8	-	-	47	63					
Усього годин	15	1 2 0	15	3 0	-	-	75	120					

3. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методичне заняття	2
2.	Державотворчі традиції на території України в стародавню добу: гіпотези та докази	2
3.	Державотворчі традиції Княжої доби	2
4.	Українські землі у складі іноземних держав XIV – I пол. XVII ст.	2
5.	Українська державність в II половині XVII ст.	2
6.	Функціонування державних механізмів на українських землях у XVIII ст.	2
7.	Суспільно-політичний рух в Україні у XIX ст.	2
8.	Національно-демократичні сили в боротьбі за українську державність (поч. XX ст.)	2
9.	Боротьба за відновлення державності українського народу (1917–1920 рр.)	2
10.	Суспільно-політичний розвиток українських земель у міжвоєнний період	2
11.	Проблеми української державності в роки Другої світової війни	2
12.	Суспільно-політичні трансформації в Україні (1945– 1991 рр.)	2
13.	Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України	2

14.	Українська держава на сучасному етапі	2
15.	Розвиток аграрного сектору України в історичній ретроспективі	2

4. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Монархія та республіка – політичні форми перших рабовласницьких держав на території України.	2
2.	Юридичне закріплення державотворчих нововведень князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха.	2
3.	Особливості державно-правового розвитку Галицько-Волинського князівства, найвідоміші пам'ятки права галицько-волинської землі.	2
4.	Теорії виникнення українського козацтва та особливості тлумачення етимології терміну «козак».	2
5.	Порівняльна характеристика Кревської 1385 р. та Люблінської унії 1569 р.	2
6.	Брестська церковна унія та її історичне значення.	2
7.	Річ Посполита і козацтво.	2
8.	Запорізька Січ — феномен українського державотворення.	2
9.	Центральні та місцеві органи влади й управління в Україні-Гетьманщині в роки Визвольної війни.	2
10.	Внесок гетьманів у розвиток української державності за доби Гетьманщини.	2
11.	Значення договірних статей українських гетьманів в історії українського державотворення.	2
12.	Особливості заселення і розвитку Слобідської України.	2
13.	Політичний проект І. Мазепи та спроба його втілення.	2
14.	Народовці та москвофіли, їх роль у суспільно-політичному житті західноукраїнських земель у другій половині XIX ст.	2
15.	Початок утворення діаспори	2
16.	Діяльність Центральної Ради у сфері зовнішньої політики.	2
17.	Процес утворення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) та її історична доля.	2
18.	Третій Універсал Центральної Ради - перший у XX ст. український державно-правовий документ конституційної спрямованості.	
19.	Зміст та історичне значення Четвертого Універсалу. Обставини та наслідки проголошення незалежності УНР.	
20.	Здобутки Гетьманату в розвитку інституту державної служби, в зовнішньополітичній діяльності, у військовому будівництві.	2

21	Умови приходу до влади Директорії УНР.	
22	Історичне значення рішення про об'єднання — «Західної Української Народньої Республіки з Наддніпрянською Народньою Республікою - в одноцільну, суверенну Народну Республіку» (Акту Злуки ЗУНР та УНР).	
23	Зміни у складі та характері діяльності Директорії з ускладненням воєнно-політичної ситуації.	
24	Зміни в державному статусі УСРР після завершення юридичного оформлення Радянського Союзу.	2
25	Правові засади та наслідки приєднання Західної Волині, Східної Галичини, Північної Буковини й частини Бессарабії до складу УРСР.	2
26	Характерні риси та особливості окупаційного режиму на окупованих українських землях.	2
27	Зміни у напрямках та формах боротьби ОУН за незалежну Україну після 1944 року.	2
28	Характерні особливості державного розвитку України у повоєнний період.	2
29	Правові засади передачі Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР.	2
30	Зміни в системі органів влади й управління у 1970-80-х рр.	2
31	Зміст та значення документів 1990-1991 рр., прийнятих Верховною Радою УРСР для утвердження реального суверенітету України.	2
32	Зміст та історичне значення Акту проголошення незалежності України і результатів Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р.	2
33	Процес становлення українського парламентаризму і президентської влади в Україні.	2
34	«Помаранчева» Революція і Революція «Гідності» - схоже і відмінне.	2
35	Анексія Криму і збройна агресія Росії проти України.	2
36	Початок повномасштабного вторгнення та розвиток подій у 2022 році	2
37	Воєнні дії в Україні у 2023-2024 рр.	3

5. Засоби діагностики результатів навчання:

- екзамен;
- модульні тести;
- самостійні роботи;
- захист семінарських робіт;
- інші види.

6. Методи навчання:

- словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо);
- практичний метод (семінарські заняття);
- робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, написання есе);
- відеометод (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані);
- самостійна робота (виконання завдань);
- індивідуальна науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти;
- інші види.

7. Методи оцінювання:

- екзамен;
- усне або письмове опитування;
- модульне тестування;
- есе;
- захист самостійних робіт;
- презентації та виступи на наукових заходах;
- інші види.

8. **Розподіл балів**, які отримують здобувачі вищої освіти. Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90 – 100	відмінно	зараховано
74 – 89	добре	
60 – 73	задовільно	
0 – 59	незадовільно	не зараховано

Для визначення рейтингу здобувача вищої освіти із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{нр}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{нр}} + R_{\text{ат}}$.

9. Навчально-методичне забезпечення

1. Електронний курс «Історія української державності» Навчально-інформаційний портал НУБіП України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=3444>

2. Методичні рекомендації з дисципліни «Історія української державності» (для студентів ОС «Бакалавр» денної форми навчання). К., 2023.

<https://dglip.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/df924c7e-4471-4b32-8654-fff3ebee6fb/content>

3. Історія української державності: методичні рекомендації для самостійної роботи студентів / Хвіст В.О., Білан С.О., Кропивко О.М., Національний університет біоресурсів і природокористування України. - К.: НУБіП України, 2003. – 130 с.

10. Рекомендовані джерела інформації

1. Борисова, Ольга Василівна. Історія української державності: підручник у 2-х томах. Том 1. Давні часи. Середньовіччя. Нова доба / О.В.Борисова, А.О.Климов; Луганський національний аграрний університет. - К. : Кондор, 2020. - 344 с.
2. Борисова, Ольга Василівна. Історія української державності [Текст] : підручник у 2-х томах. Том 2. 1917-2017 рр. / О.В.Борисова, А.О.Климов; Луганський національний аграрний університет. - К. : Кондор, 2020. - 464 с
3. Історія української державності: навч. Посібник /укл. Т.В.Кузнець, Н.Л.Тацієнко. – Умань: Видавець «Сочинський», 2012. - 288 с.
4. Корнієнко, В. О. Україна в Європі і світі : електронний навчальний посібник / В. О. Корнієнко. – Вінниця : ВНТУ, 2018
<https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/>
5. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) [Монографія]. — К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. — 396 с. <http://litopys.org.ua/salto/salt.htm>
6. 30 років Незалежності України: наукове осмислення. Бібліографія / Упоряд. Д. Г. Стегній; Ред. З. Х. Мусіна; Наук. Ред., вступ. Ст.: Г. В. Боряк, В. В. Головка. Міністерство культури та інформаційної політики України; Національна історична бібліотека України; Інститут історії України НАН України; Український інститут книги. – К.: Вид. Дім "Вініченко", 2021. – 635 с.
http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0015972
7. Бачинська О., Чухліб Т. Козацька Україна після зруйнування Запорозької Січі (1775-1905). – К.: Арій, 2021. – 352 с.
8. Вегеш М. М., Віднянський С. В. Августин Волошин. Вид. 5-е, доопр., змін. / НАН України. Інститут історії України. – Ужгород; Київ: РІК-У, Інститут історії України, 2022. – 512 с.
9. Верменич Я. В., Андрощук О. В. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ–ХХІ ст. / Відп. Ред. Г. В. Боряк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 182 с.
10. Випробовуючи долю, гартуючи волю. Україна й українці в ХХ – на початку ХХІ ст. У 3-х кн. – Кн. 3: Тридцять років незалежності: виклики,

- випробування, відповіді / Авт. Кол.: В. Головка, Л. Якубова. НАН України. Інститут історії України. – К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021
11. Вирський Д. Початок сучасності: друга хвиля глобалізації, кінець Старого Порядку та Україна (XV – середина XIX ст.). Вид. 2-е, доп. / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2022. – 217 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016347
 12. Вирський Д. Річ Посполита про козаків (1560-і – початок 1650-х рр.) / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2021. – 288 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0015733
 13. Відгук українських істориків на статтю В.Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» / Інститут історії України НАН України; Громадський просвітницький проект "Лікбез. Історичний фронт". – К., 2021. – 8 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0015897
 14. Вронська Т. Непевний контин[г]ент: депортації із Західної України 1944-1953 років, режимне повсякдення, повернення. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. – 448 с.
 15. Головка В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. – 592 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016478
 16. Гуржій О. Західна Європа та Гетьманщина в середині XVII-XVIII ст.: соціально-економічні аналогії, закономірності, специфіка / Відп. Ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2021. – 128 с.
 17. Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. – 544 с., 96 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016477
 18. За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі. У 2-х кн. – Кн. 1 / Відп. Ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. – Київ : ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2022. – 800 с. <http://resource.history.org.ua/cgi->

[bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0017083](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0017083)

19. За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі. У 2-х кн. – Кн. 2 / Відп. Ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. – Київ : ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2022. – 801-1552 с.
20. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. – Т. 1: А-Ж. – Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. – 688 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016768
21. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. – Т. 2: – Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2019. – 832 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016769
22. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. – Т. 3: С-П. – Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2020. – 576 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016770
23. Козаченко А. І. Державно-правове становище України на кінець XVII – початок XVIII ст. / А. І. Козаченко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 11. – Х. : Право, 2006. – С. 128-139. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/2536>
24. Кульчицький С. Росія і Україна в перший рік після повалення самодержавства: деконструкція більшовицького міфу про революцію / Відп. Ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2021. – 244 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0015599
25. Пиріг Р. Перша російсько-українська війна 1917-1918 років: ретроспективний контекст і сучасні аналогії. – К., 2022. – 9 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0017055
26. Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: збірка наукових праць. – Вип. 8 / Відп. Ред. М. І. Михайлуца. Міністерство

- освіти і науки України; Одеський національний морський університет; Інститут історії України НАН України та ін. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 480 с. https://archive.org/details/pivden_ukrainy
27. Революція Гідності: на шляху до історії: Збірник наукових праць / Відп. Ред.: І. Пошивайло, Л. Онишко. Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності; Український інститут національної пам'яті; Інститут історії України Національної академії наук України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Український католицький університет. – К.: Національний музей Революції Гідності, 2020. – 384 с. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000020427>
28. Ричка В. М. Війна пам'ятей. Змагання за спадщину Київської Русі. – Київ: Парлам. Вид-во, 2021. – 416 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterms=0&s21str=0016759
29. Савченко, В. Дванадцять війн за Україну / В. Савченко ; [пер. з рос. А. Сопроноука]. — Київ : Нора-Друк, 2016. — 480 с.
30. Світанок української держави [Текст] : Люди, соціум, влада, порядки, традиції / В. Горобець. — Харків : Кн. Клуб "Клуб сімейн. Дозвілля",
31. Скуратович І. М. (2018). Адміністративно-територіальний поділ і державне управління у феодально-роздробленій Русі. Форум Права, 2, 124–132. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1291628>
32. Сотий день спротиву агресії Росії: Facebook-рефлексії / Упорядник: Віталій Скальський. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2022. 72 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterms=0&s21str=0016774
33. Стяжкіна О. Людина в радянській провінції: освоєння (від)мови. – Донецьк: ДОННУ, 2013. – 296 с. <https://uamoderna.com/md/212-212/>
34. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності: національна доповідь / Ред. Кол.: С. І. Пирожков, В. А. Смолій, Г. В. Боряк, Я. В. Верменич, С. С. Дембіцький, О. М. Майборода, С. В. Стоєцький, Н. В. Хамітов, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. – К: Ніка-Центр, 2020. – 356 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterms=0&s21str=001574
35. Україна: нариси історії державотворення: Навч. Посібник / За ред. Проф. В. В. Стецкевича. – Кривий Ріг, Видавничий дім КТУ, 2010. – 366 с.
36. Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. Ред. В. Смолій; Наук. Конс. Г. Боряк; Авт. Кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. – 560 с.

37. Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. Ред. В. Смолій; Наук. Конс. Г. Боряк; Авт. Кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. – 560 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016471
38. Хроніка української революції 1917-1921 рр. Науково-довідкове видання. – Ч. 1: 1917-1918 рр. / Авт. Кол.: В. Верстюк (керівник), Г. Басара-Тилішак, О. Бойко, О. Кудлай, О. Лупандін, Т. Осташко, Р. Тимченко, В. Скальський. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2021. – 532 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016468
39. Чухліб Т. Гетьмани України: військо, політика, держава. – К.: Арії, 2021. – 352 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&i21dbn=elib&p21dbn=elib&s21stn=1&s21ref=10&s21fmt=elib_all&c21com=s&s21cnr=20&s21p01=0&s21p02=0&s21p03=id=&s21colorterm=0&s21str=0016109

Інформаційні ресурси

1. [https:// www.litopys.org.ua](https://www.litopys.org.ua)
2. [https:// www.history.org.ua](https://www.history.org.ua)
3. <https://www.nbu.gov.ua>
4. <https://www.iananu.kiev.ua>
5. https://www.istpravda.com.ua/tags/tag_історія+України/
6. [https:// www.likbez.org.ua](https://www.likbez.org.ua)
7. <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst>